

Lúðvík Júlíusson
Hraunbær 58
110 Reykjavík

Alþingi - nefndasvið
b.t. Efnahags- og viðskiptanefnd
Kirkjustræti
101 Reykjavík

Reykjavík, 23. mars 2020

Efni: Umsögn um frumvarp til laga um aðgerðir til að mæta efnahagslegum áhrifum í kjölfar heimsfaraldurs kórónaveiru, 683. mál á 150. löggjafarþingi.

Fyrir Alþingi liggur frumvarp til laga um efnahagsaðgerðir stjórnvalda vegna heimsfaraldurs kórónuveiru. Þann 22. mars voru þær kynntar fyrir fjölmiðlum.

Í umsögninni miða ég við börn sem búa á tveimur heimilum, þar sem forsjá er sameiginleg og umgengni er jöfn.

Meðal þeirra aðgerða sem ráðast á í er að greiða eingreiðslu „til að styðja við fjölskyldur vegna rökunar á aðstæðum.“¹ Þetta er enn betur útfært á glæru 30 en þar segir að „barnafólk fái greidda eingreiðslu með hverju barni innan 18 ára aldurs.“ Markmiðið er sagt vera að „koma til móts við barnafjölskyldur vegna raskana af völdum faraldursins, s.s. vegna skertar starfsemi grunn- og leikskóla.“ Neðst á glæru 30 stendur að ef forsjá sé sameiginleg að þá muni upphæðin skiptast jafnt á milli foreldra þess.²

Í frumvarpsdrögunum er dregið í land með þessar áætlanir því þar stendur í 3. lið b. 3. gr. að um rétt til sérstaks barnabótaauka gildi ákvæði A-liðar 68. gr. um barnabætur, lög 90/2003.³ Í A-lið 68. gr. laga 90/2003 er sérstaklega tekið fram að ekki sé litið til þess hver sé framfærandi barns heldur aðeins hvar barn hefur lögheimili í lok árs.

Hjá Skattinum stendur um rétt til barnabóta:

„Við ákvörðun [...] er fyrst og fremst litið til þess hjá hverjum barnið er skráð til heimilis í árslok samkvæmt Þjóðskrá og skiptir ekki máli þótt barnið hafi ekki verið á framfæri hans allt árið“⁴

Að ofangreindu er ljóst að barnabætur fara ekki til „framfærenda“ heldur til lögheimilis barnsins og að ekki sé tekið tillit til þess hver greiði framfærslu.

Sýslumaður skilgreinir framfærslu sem:

„Með framfærslu er átt við almennan kostnað sem fellur til vegna barnsins s.s. vegna fæðis, klæðis, almenn læknisþjónusta, tómstundir og hvað annað sem fellur til vegna barns.“

Framfærsluskylda hvílir á báðum foreldrum barns skv. 1. mgr. 53. gr. barnalaga.⁵ Báðir foreldrar barns eru því framfærendur í skilningi barnalaga. Lögin eru einnig túlkuð með þeim hætti að þegar barn er í umgengni að þá standi umgengnisforeldrið straum af öllum framfærslukostnaði barnsins á meðan á

¹ <https://www.stjornarradid.is/lisalib/getfile.aspx?itemid=9ee989c8-6ba2-11ea-9462-005056bc4d74>, glæra 28

² <https://www.stjornarradid.is/lisalib/getfile.aspx?itemid=9ee989c8-6ba2-11ea-9462-005056bc4d74>, glæra 30

³ <https://www.althingi.is/altext/150/s/1157.html>

⁴ <https://www.rsk.is/einstaklingar/vaxtabaetur-og-barnabaetur/barnabaetur/>

⁵ <https://www.althingi.is/lagas/nuna/2003076.html>

umgengni stendur. Auk framfærslukostnaðar að þá greiðir umgengnisforeldrið jafnframt meðlag til hins foreldrisins. Ekki er hægt að semja um lægra meðlag en einfalt meðlag samkvæmt 2. mgr. 55. gr. barnalaga.

Hugtakið fjölskylda er ekki skilgreint í neinum lögum á Íslandi. Nýleg skilgreining á hugtakinu er:

„Fjölskylda er hópur einstaklinga sem á sameiginlegt heimili þar sem þeir deila saman tómstundum, hvíld, tilfinningum, efnahag, ábyrgð og verkefnum. Meðlimirnir eru oftast fullorðnar manneskjur af báðum kynjum eða einstaklingur, ásamt barni eða börnum (þeirra). Þau eru skuldbundin hvert öðru í siðferðilegri, gagnkvæmri hollustu.“⁶

Í þessari skilgreiningu er fjölskylda ekki bundin við lögheimili heldur um þau gildi sem gerir hóp fólks að fjölskyldu.

Í þingsályktunartillögu sem Alþingi samþykkti árið 1996 um Opinbera fjölskyldustefnu er hugtakið „lögheimili“ hvergi að finna og hugtakið fjölskylda hvergi bundið við lögheimili eða eitt heimili.⁷ Fjölskylda og lögheimili eru því ekki óaðskiljanleg hugtök.

Þegar forystufólk ríkisstjórnarinnar kynnr tillögu að eingreiðslu til að koma til móts við barnafjölskyldur vegna raskana af völdum faraldursins að þá kemur ekkert fram um að þetta eigi ekki við alla foreldra. Það er því líklegt að gleymst hafi að huga að því þegar fyrirbyggjandi frumvarp var samið.

Börn og fátækt

Nýleg skýrsla Velferðarvaktarinnar⁸ um börn og fátækt sýnir að börn einstæðra foreldra séu í mikilli hættu á að upplifa fátækt. Í skýrslunni eru hins vegar taldar upp breytur sem takmarka ályktunargildi rannsóknarinnar. Höfundur rannsóknarinnar bendir á að mikilvæga breytu vanti til að hægt sé að álykta um fátækt barna sem búa hjá einstæðu foreldri:

„Að lokum er mikilvæg að afla upplýsinga hvað áhrif skipt búseta barna hefur á lífskjör þeirra og hvernig misræmi á milli fjárhags þeirra heimila sem þau búa á hefur áhrif á félagslega stöðu þeirra og upplifanir. Raunar vantar reglubundna öflun upplýsinga um skipta búsetu barna, til dæmis hvernig búsetan skiptist á milli foreldra, hvernig skiptingunni er háttað, hvaða áhrif hún hefur á skiptingu kostnaðar á milli foreldra, svo dæmi séu nefnd.“

Mikilvæga breytan sem vantar er búseta barna og staða barna hjá umgengnisforeldri.

Í skýrslu um stöðu barna í mismunandi fjölskyldugerðum⁹ er sýnt fram á að börn séu í mestri hættu á að upplifa fátækt hjá umgengnisforeldri. Skýrslan bendir á nokkur mikilvæg atriði:

„Þessar niðurstöður ganga gegn þeim staðalímyndum sem algengastar eru um ráðstöfunartekjur þessara hópa þar sem litið hefur verið á feður sem „breiðu bökin“ sem líta má fram hjá þegar kemur að bóta og styrkjakerfi, en einstæðar mæður sem einsleitan hóp sem stæði verr. Þetta er nýr raunveruleiki sem blasir við og verður nú skiljanlegur að sá hópur sem vaxið hefur hraðast hjá velferðarsviðum sveitarfélaga eru einmitt feður sem halda börnum sínum ekki lögheimili. Sömu sögu er að segja hjá Ráðgjafarstofu um fjármál heimilanna.“

⁶ <https://www.visindavefur.is/svar.php?id=4485>

⁷ <https://www.althingi.is/altext/121/s/0072.html>

⁸ <https://www.stjornarradid.is/lisalib/getfile.aspx?itemid=fe83e85e-3b3b-11e9-9435-005056bc530c>

⁹ https://www.stjornarradid.is/media/velferdarraduneyti-media/media/09frettatengtfel09/skyrsla_nefndar_um_stodu_barna_i_mismunandi_fjolskyldugerfum.pdf

Öllum er ljóst að slæm fjárhagsstaða foreldra getur haft áhrif á félagslega og andlega stöðu þeirra. Feður í miklum fjárhagslegum vandamálum eiga því á hættu að geta illa sinnt börnum sínum eða boðið þeim góðar aðstæður. Ljóst er að stokka þarf spilin og gefa upp á nýtt þar sem tekið er mið af gjörbreyttum aðstæðum í þjóðfélaginu, sérstaklega þeirri staðreynd að börn dvelja mun meira á tveimur heimilum en áður var“

Í sumum tilfellum eru börn fötluð/með greiningar. Ekkert tillit er tekið til þess þegar hið opinbera greiðir bætur eða veitir aðstoð. Öll aðstoð fer á lögheimili. Þetta getur verið mjög íþyngjandi fyrir umgengnisforeldri og getur aukið líkur á því að barn sem lifir að öllu jöfnu á vel stæðu heimili lifi í fátækt hálf t.árið (sér umgengni jöfn). Þó opinber tölfræði sýni að barnið búa á vel stæðu heimili að þá lendir barnið í að upplifa allar slæmu hliðar fátæktar sem það munu fylgja því til frambúðar, t.d. slæm heilsa, lélegt sjálfsmat o.s.fr.v.

Hækkun barnabóta út í hið óendanlega skilur hóp barna enn eftir í fátækt. Barnabætur eins og þær eru útfærðar í dag leysa því ekki vanda barna í viðkvæmri stöðu.

Þegar umgengni er jöfn að þá skiptist flest allur kostnaður jafnt. Bæði heimili verða að hafa húsnæði, fæði, klæði, fara með börn í tómsundur, til læknis, í afmæli og svo framvegis. Þegar faraldur gengur yfir að þá er handahófskennt hvernig kostnaðurinn lendir á foreldrum. Það er mjög óvarlegt að ganga út frá því að kostnaður vegna barna lendi bara á öðru heimilinu. Það er hægt að segja að það sé mjög langsótt ályktun.

Það er ljóst að miklar raskanir af völdum kórónuveirunnar munu hafa slæmar afleiðingar á bæði heimili barna. Það er einnig ljóst að börn sem búa á heimili sem fær engan stuðning er líklegra til að upplifa slæmar afleiðingar fátæktar. Þessi áhætta eykst enn meira á meðan faraldurinn gengur yfir. Það er nauðsynlegt að draga úr þeirri hættu með breytingu á frumvarpi þessu.

Barnasáttmáli SP

Barnasáttmáli SP var lögfestur á Íslandi árið 2013 með lögum 13/2013. Ísland hefur því skuldbundið sig til að framfylgja sáttmálanum.

Í 2. gr. sáttmálans er kveðið á um að aðildarríki skuli virða og tryggja réttindi án mismununar, t.d. stöðu foreldra.

Í 3. gr. sáttmálans er lögð áhersla á að það sem barni sé fyrir bestu skuli hafa forgang.

Í 5. gr. sáttmálans segir að aðildarríki skuli virða ábyrgð, réttindi og skyldur foreldra.

Í 18. gr. sáttmálans er lög áhersla á að aðildarríki skuli gera það sem í þeirra valdi stendur til að tryggja að sú meginregla sé virt að foreldrar beri sameiginlega ábyrgð á að ala upp barn og koma því til þroska. Til að ná þessu markmiði skulu aðildarríki veita foreldrum viðeigandi aðstoð við að rækja uppeldisskyldur sínar.

Í 23. gr. sáttmálans er kveðið á um að aðildarríki viðurkenni að andlega eða líkamlega fatlað barn skuli njóta fulls og sómasamlegs lífs, við aðstæður sem tryggja virðingu þess og stuðla að sjálfsbjörg og virkri þátttöku í samfélaginu.

Í 26. gr. sáttmálans er lögð sú skylda á aðildarríki að þau viðurkenni rétt hvers barns til að njóta félagslegrar aðstoðar, þar með talið almannatrygginga. Jafnframt að bætur skuli veittar með hliðsjón af eignum og aðstæðum barns og þeirra sem bera ábyrgð á framfærslu þess.

Með því að styðja umgengnisforeldri ekki með neinum hætti að þá er verið að brjóta fjölmargar greinar Barnasáttmála Sp. Með því að styðja ekki sömu foreldra á tímum heimsfaraldar að þá er verið að setja hóp barna í 2. flokk. Áhrif fátæktar er erfitt að taka til baka. Þessi hópur mun vera í mjög viðkvæmri stöðu, mögulega svo mánuðum skiptir. Vonandi ekki lengur. Það getur ekki verið tilgangurinn með þessu frumvarpi.

Tillaga til breytinga

Til að koma til móts við allar barnafjölskyldur og draga úr hættunni á því að börn upplifi neikvæðar hliðar fátæktar að þá legg ég til að 3. lið. b. liðar 3. gr. verði breytt úr:

„3. Um rétt til sérstaks barnabótaauka gilda að öðru leyti ákvæði A-liðar 68. gr. um barnabætur eftir því sem við á.“

og í:

„3. Um rétt til sérstaks barnabótaauka verður litið til forsjár barns. Ef barn er í sameiginlegri forsjá skiptist upphæðin jafnt á milli foreldra þess.“

Breytingartillagan er tekin orðrétt upp úr glærुकyningu ríkisstjórnarinnar.

Ég vona að þið takið jákvætt í umsögn mínar og tillögur og tryggið að börn og foreldrar upplifi sig ekki sem 2. flokks í þessu samfélagi og á tímum þar sem nauðsynlegt er að við öll stöndum saman.

Virðingarfyllst,

Lúðvík Júlíusson

Stjórnvöld munu ráðast í þrjár aðgerðir til að vernda fólk við núverandi aðstæður

4	Laun í sóttkvi	▪ Endurgreiðsla til atvinnurekenda vegna óvinnufærra starfsmanna í sóttkvi
5	Barnabótaauki	▪ Eingreiðsla til að styðja við fjölskyldur vegna röskunar á aðstæðum
6	Úttekt séreignarsparnaðar	▪ Heimild til úttektar séreignarsparnaðar til frjálsra nota

28

Barnabótaauki

5 Stjórnvöld munu einnig koma til móts við fjölskyldur yfir 80 þúsund barna

Aðgerðin	▪ Þann 1. júní fær barnafólk greidda eingreiðslu með hverju barni innan 18 ára aldurs
Útfærsla	▪ Foreldrar með lægri meðaltekjur en 927 þús. kr. á mánuði árið 2019 fá 40.000 kr. á hvert barn ¹ ▪ Aðrir fá 20.000 kr.
Markmið	▪ Koma til móts við barnafjölskyldur vegna raskana af völdum faraldursins, s.s. skertrar starfsemi grunn- og leikskóla ▪ Áætlað er að stuðningurinn nemi um 3,1 ma. kr. og renni til foreldra yfir 80 þúsund barna

¹ Fyrir foreldra í sambúð er miðað við tekjur þess sem var tekjuhæmi við ákvörðun upphæðarinnar. Ef barn er í sameiginlegri forsjá skiptist upphæðin jafnt á milli foreldra þess

30